

ALEXANDRU P. ARBORE, CERCETĂTOR AL ISTORIEI ȘI ETNOGRAFIEI DIFERITELOR GRUPURI ETNICE DIN DOBROGEA

Enver Mamut

Prin activitatea sa de dascăl-patriot, de popularizator al științei și culturii naționale românești ca și prin multiplele sale preocupări în domeniul cercetării științifice, Alexandru P. Arbore poate fi considerat ca unul din personalitățile de seamă ale culturii românești din perioada celor două războaie mondiale.

Moldovean de origine, Alexandru P. Arbore se naște la data de 20 iunie 1890 în localitatea Cogeasca Veche, comuna Cucuteni, județul Iași. După absolvirea școlii primare în comuna natală, primele două clase de liceu le face la Liceul internat din Iași.

În anul 1906, tatăl său, pe nume Petre Arbore, de profesie preot, se mută la îndemnul autorităților române în Dobrogea, stabilindu-se definitiv cu familia în comuna Caranasuf (azi Istria) de lângă cetatea Histria, județul Constanța.

Așadar, necesitățile vremii care îl va sili pe adolescentul Alexandru P. Arbore să trăiască și să-și continue studiile liceale în Tulcea — zonă cu un bogat material etnografic viu, îi vor trezi, în mod firesc curiozitatea de a le afla proveniența pe acest străvechi teritoriu românesc. Spirit contemplativ, premiant în liceu cu înclinații spre studiile istorice și clasice, tânărul licean Alexandru P. Arbore, în lungile sale vacanțe, își va petrece timpul colindând satele dobrogene și pentru a i le cunoaște trecutul va sta „de vorbă cu țăranii dobrogeni”¹ cu care ocazie va nota date de o extremă importanță cu privire la traiul, obiceiurile, datinile, istoria și ocupațiile diferitelor neamuri ale acestei regiuni.

Dar, constatînd faptul că simpla informare din partea localnicilor este unilaterală și insuficientă, cu scopul de a-și aprofunda cunoștințele, după absolvirea liceului, în anul 1908 obține o bursă din partea Prof. I. Bianu și se înscrie la Facultatea de istorie și filologie română din cadrul Universității București.

Elev al lui O. Densusianu și I. Bianu și prieten bun cu Capidan, Alexandru P. Arbore se va impune prin capacitatea sa încă din anii studenției, devenind unul din apreciații discipoli ai lui N. Iorga.

Anii primului război mondial care au urmat după absolvirea Facultății, perioadă în care îl vom întîlni înrolat în armată ca ofițer în Regimentul 33 infanterie din Tulcea, rănit și din nou participînd activ la Luptele de la Mărășești, îl vor căli și mai mult dezvoltîndu-i puternic sentimentul patriotic. Așa se explică

1. Alexandru P. Arbore, De vorbă cu țăranii dobrogeni, în „Analele Dobrogei”, IV, 1923, p. 324-328.

de ce de îndată ce este demobilizat din armată „Alexandru P. Arbore face parte din buchetul celor cinci profesori care vin (la Sibiu, n.n.) din vechiul regat după unirea (Transilvaniei cu România, n.n.) din 1 decembrie 1918”, devenind primul profesor care va preda, după acest eveniment istoric, limbile române și latină pe aceste meleaguri². Semnificative sînt în această privință afirmațiile fostului său elev, Academicianul prof. dr. Aurel Moga, care subliniind „modestia, apropierea față de elevi ai acestor profesori foarte buni” afirma printre altele că „în creșterea prestigiului Liceului (este vorba de Liceul „Gheorghe Lazăr” din Sibiu, n.n.) au contribuit formele noi organizatorice introduse de directorul Ion Bunea, strădaniile profesorului Arbore de a ne face să cunoaștem mai bine literatura română”³.

Atas însă de nostalgia meleagurilor natale, în anul 1923, Alexandru P. Arbore se căsătorește cu Elena Georgescu din Rîmnicu Sărat și se mută cu catedra la Liceul „Unirea” din Focșani — localitate cu mari tradiții în trezirea conștiinței naționale românești — unde își va continua prodigioasa sa activitate pe tărîmul didactic și științific pînă la sfîrșitul vieții sale.

Alexandru P. Arbore moare la data de 1 martie 1953.

În lunga sa carieră de dascăl, de slujitor al școlii, perioadă în care s-a străduit să crească și să educe, cu devotament, zeci de generații de elevi, Alexandru P. Arbore s-a ocupat intens și de activitatea de cercetare științifică, numărul articolelor și recenziilor publicate de el ajungînd pînă la cifra de treizeci și două de titluri.

Puțin cunoscut sau aproape uitat prin această din urmă latură a activității sale Alexandru P. Arbore a avut un rol de prim plan în cunoașterea trecutului istoric al Dobrogei, aducînd în același timp, contribuții importante în studierea și elucidarea istoriei și etnografiei diferitelor neamuri care au populat (unele din ele continuă să mai populeze și azi) teritoriul Dobrogei.

Studiile lui Alexandru P. Arbore mai ales cele referitoare la Dobrogea, în general și, în mod special, cele referitoare la populațiile care au locuit și încă mai locuiesc pe aceste meleaguri sînt atît de valoroase, încît ele pot constitui și în zilele noastre un model pentru o mare parte a cercetătorilor contemporani din domeniul istoriei și etnografiei.

Mai mult chiar, în prezent, nici un cercetător fie el istoric sau arheolog, filolog sau etnograf, geograf sau geolog, care se ocupă cu studiul Dobrogei și mai ales cu trecutul populațiilor din această regiune nu poate face un pas înainte fără să studieze atent sau fără să citeze măcar în lucrările sale, studiile lui Alexandru P. Arbore publicate cu cîteva decenii în urmă.

Variatatea informațiilor și profunzimea unor idei de o valoare incomensurabilă cuprinse în studiile lui Alexandru P. Arbore, ținuta lor, științifică exemplară, elaborate cu pasiune și cu multă conștiinciozitate sînt rezultate și ale carierei sale didactice, dar mai ales ale mediului și ale timpului în care a trăit.

După cum afirma primul nostru geograf C. Brătescu „Dobrogea — drum al războaielor către nord și mai apoi drum al armatelor ruso-turce în cursul secolelor XVIII și XIX — ajunge un pămînt pustiit, iar în anul 1878, cînd reintră în posesiunea României, după o înstrăinare de aproape cinci veacuri, ea intră ca un pămînt cu totul schimbat la față în alcătuirea etnografică, în toponimie, în viața culturală”⁴. În aceste condiții impuse de necesitățile evoluției societății românești în Dobrogea care solicitau, stringent, reinnoirea trecutului acestui teritoriu, iau o amploare nemaîntîlnită cercetările istorice și etnografice. Așa se explică de ce aproape nici unul din spiritele luminate ale timpului nu rămîne străin preocupării pentru istoria și etnografia Dobrogei.

Crescut în mijlocul problemelor dobrogene pe care le-a cunoscut cum nu avea să le cunoască nimeni altul, Alexandru P. Arbore nu putea să rămînă în afara acestor preocupări. În acest sens, întemeierea de către C. Moisil și C. Bră-

2. Maria Sirbu, *Lyceum*. Revista „Gheorghe Lazăr”, Sibiu, 1. 1968.

3. Acad. prof. dr. Aurel Moga, *Amintiri vii*, în „România liberă” Nr. 7477 din 3.XI.1968.

4. C. Brătescu, *Populația Dobrogei*, în Dobrogea. Cincizeci de ani de viața românească”, București, 1928, p. 177.

tescu a revistei „Arhiva Dobrogei” transformată apoi în „Analele Dobrogei” a avut un rol hotărâtor în evoluția preocupărilor istorice și etnografice ale lui Alexandru P. Arbore.

Aflat împreună cu C. Brătescu în grupul istoricilor din jurul lui C. Moisil, Alexandru P. Arbore rămâne cel mai apropiat și mai consecvent adept al școlii acestuia, însușindu-i ideile și metoda de investigare în istoriografie.

Impulsionat de aceste idei, Alexandru P. Arbore va începe să publice în paginile revistelor amintite articolele și studiile sale de o valoare inegalabilă, referitoare la istoria și etnografia populațiilor care s-au așezat în veacurile de mijloc pe teritoriul Dobrogei. Dintre acestea amintim pe cele referitoare la românii din Dobrogea⁵, la neamurile turcice, slave, germanic, caucaziene, secuie, la greci și raguzani.

Prin bogăția informațiilor și mai cu seamă prin analiza pătrunzătoare a documentelor și logica strânsă în prezentarea concluziilor, aceste lucrări ca și altele similare referitoare la Dobrogea, se prezintă ca una din cele mai de seamă în literatura noastră istorică privind vremuri și evenimente din întunecosul nostru veac de mijloc. Totodată aceste lucrări pe lângă faptul că alcătuiesc, în prezent, „zestrea” bibliografiei dobrogene, în același timp servesc drept izvoare principale pentru cercetarea Dobrogei în ansamblu, dar mai ales pentru cei ce intenționează să se ocupe cu studiul istoriei și etnografiei din această zonă a țării.

Trebuie subliniat faptul că preocupările lui Alexandru P. Arbore în domeniul cercetării nu s-au limitat numai cu descrierea istoriei și etnografiei Dobrogei. Studiile sale referitoare la Dobrogea, bazate pe analiză i-au servit lui drept material spre a trage unele concluzii teoretice pe care le-a folosit, apoi, în elaborarea unor studii de sinteză de o mare valoare pentru istoria studierii etnografiei⁶ și toponimiei⁷ românești. De asemenea nu sînt lipsite de interes nici celelalte studii ale sale referitoare la rolul culturii⁸, părerile sale cu privire la culturalizarea satelor⁹, cele legate de activitatea sa directă — instructiv-educativă¹⁰, precum și studiul său cu privire la Focșani¹¹.

O altă latură a activității sale extrașcolare a constituit-o recenziile¹² pe care le-a apreciat critic, a adus completări și, în multe cazuri, chiar a corectat lucrări importante :

Fără să intrăm în amănunte, obiectiv ce urmează a fi elaborat neapărat pe viitor, am prezentat pînă aici, pe scurt, bibliografia lui Alexandru P. Arbore și activitatea sa prodigioasă depusă în slujirea neamului românesc.

Nu putem încheia acest capitol al lucrării fără să facem apel la vibranta chemare a regretatului maestru în arta descrierii cu migală a istoriei și etnografiei unor neamuri uitate de istorie, care printre altele scria : „Avînd un material et-

5. O încercare de reconstruire a trecutului românilor din Dobrogea, în *Analele Dobrogei*, II, 1921, p. 237—291, și „Analele Dobrogei”, III, 1922, nr. 3, p. 260—261.
6. **Insemnătatea cercetărilor etnografice pentru cunoașterea poporului român.** Extras din Buletinul S.R.R. de Geografie, 1929, București ; 1930, 55 pagini ; *Datorii etnografice ale prezentului*, Focșani, 1920, 20 p.
7. **Toponimie putneană**, în „Milcovia”, I, Focșani, 1930, p. 5—39.
8. **Rolul culturii în crearea unității politice a neamului românesc**, Focșani 1926 ; **Pentru arhiva vie a poporului în „Institutul „Cernăuți”**, VII, nr. 34, 1944, 11 p.
9. **Cîteva păreri cu privire la „culturalizarea” satelor în „Omăgiu profesorului Ioan Lupaș”**, București, 1941, 21 p.
10. **Spre o nouă orientare în școală ?**, în „Ramuri”. Școala secundară, nr. 2, Craiova, 1930, 13. p. ; **Cîteva păreri școlare ?**, în Fărămituri”, Revista Lîului „Unirea din Focșani, 24.II.1926, p. 51—69.
11. **Călători străini despre Focșani**, în „Milcovia”, I, nr. 2, Focșani, 1930.
12. Carl Patch : *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa. Die Völkerbewegung and der unteren Donau in der Zeit von Diokletian bis Heraklius* în „Analele Dobrogei”, XI, 1930, p. 181—188 ; N. Grămadă, *La Scizia minore nelle carte nautiche del medio evo — in Ephemeris Daco-romana*, IV, p. 212—256 în „Analele Dobrogei”, XI, 1930, p. 132—139 ; Th. Ion, *Orientări etnografice* vol. I. în „Ethnos” II, fasc. 1—2, Focșani, 1943, p. 365—389 ; Th. Contratovici *Șciția transdunăreană*, Kiev, 1883, în „Analele Dobrogei”, XVI, 1935, p. 33—34 ; G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, în „Analele Dobrogei”, XVI, 1935, p. 181—184 ; Silviu Dragomir, *Vlahii și morlahii. Studiu asupra românismului balcanic*. Cluj, 1924, p. 33, în „Dacoromania” anul V, 1926, Cluj, p. 1000—1009.

nologic și etnografic, unic în Europa, este de cel mai mare interes ca știința românească în special să procedeze la studiul lui amănunțit și sistematic, pentru a nu se mai repeta și altădată la noi de a fi contribuabilii acestei științe străine, consacrându-ne astfel țara și realitățile din ea prin mentalitatea și munca altora”.

ALEXANDRU P. ARBORE INVESTIGATEUR DE L'HISTOIRE
ET DE L'ETHNOGRAPHIE DES DIFFERENTS GROUPES
ETINIQUES DE DOBROUDJA

r é s u m é

Ces pages sont consacrées à l'activité de recherche scientifique poursuivie par le professeur Alexandru P. Arbore Grâce à cette activité, le professeur tient un rôle de tout premier plan dans la connaissance du passé historique de la Dobroudja, ses contributions constituant un apport important à l'étude et à la solution de maints problèmes liés à l'histoire et à l'ethnographie des diverses populations qui ont habité le territoire de cette province (et dont quelques unes persistent à le peupler de nos jours encore). Ses études, celles d'ordre général autant que celles concernant telle ou telle des populations de Dobroudja, sont si précieuses qu'elles offrent même de nos jours véritable modèle à la recherche historique et ethnographique contemporaine. Trouvant leur impulsion dans les pages de la revue „Analele Dobrogei”, les articles et les études d'Alexandru P. Arbore traitent des Roumains de Dobroudja, des diverses populations de la famille turque (Cumans, Petchénègues, Turcs, Tartares, Gagauses) ou de la famille slave (Bulgares, Lipovans, Russes), ainsi que des éléments germaniques, des Georgiens, des Szeklers, des Grecs et des Raguzains. Non dépourvues d'intérêt sont en outre les études du prof. Alexandru P. Arbore portant sur le rôle de la culture et ses progrès dans les villages, l'activité instructive et éducative directe dans ce domaine. A ceci s'ajoutent, enfin, les comptes rendus très pertinents de plusieurs ouvrages importants.